

„יחידות“ של אחד הפרופסורים

מתוך תשובות של כ"ק אדמו"ר שליט"א לפרופסור יהודי על
שאלות הנוגעות בפילוסופיה היהודית.
התשובות הן סיכום חפשי ממה שעלה בידי השואל להבין,
לזכור ולרשום לאחר מכן.

שאלה: רבים מאלה אשר קבלו בילדותם ובנעוריהם חינוך חילוני וגם השכלה מדעית; ואשר רק מאוחר יותר שבו או שבים אל חיק היהדות; מוטרדים ע"י הסתירות הקיימות — לדעתם — בנושאים אחדים בין דעת התורה לבין מסקנות המדע. יש מקרים שבהם הסתירה הוא בעניינים מן העבר הקדום; והשקפות המדע הן היפותטיות ביותר, מבוססות על אקסטרפולציה מוגזמת של תהליכים בהווה לתחום הנמצא הרחק מעבר לאפשרות של תצפית מדעית. נושא זה כבר נדון בהרחבה. אולם ישנם מקרים שבהם מדובר בתופעות הנצפות כיום באופן ישיר. לדוגמא: בגמרא וכן בכתבי הרמב"ם, מדובר על תולעים הבאות לעולם לא באמצעות הולדה, אלא בהתהוות ספונטנית. כידוע, חושבים הזואולוגים דבר זה לבלתי אפשרי. וישנן דוגמאות נוספות ממין זה. כיצד לענות על שאלות כאלה?

1) האם צריך להצביע על אמתיות התורה שהיא נעלה מכל ספק, ותו לא?

2) האם יש להצביע על נקודות התורפה וחוסר הביסוס שבדעות המדעיות; במקום שהן סותרות את דעת התורה?

3) אולי בכלל מותר לומר שבמקרים אלו אין אנו מבינים ברור את משמעות דברי התורה?

תשובה: בראש ובראשונה. ההנחה האחרונה בוודאי אינה עומדת בפני הביקורת. המובן הפשוט של דברי התורה, הוא המחייב תמיד. מה רב הנזק שגרמו הנסיונות שנעשו בעבר והחוזרים ונעשים בהווה, „להחליק“ את התהיה והמבוכה הפנימית של אנשים שונים; על-ידי הטענה, שאת דברי התורה צריך להבין שלא כפשוטם. במיוחד אסור הדבר, כאשר מדובר בעניינים הנוגעים להלכה למעשה. והשאלה

שהועלתה כאן, הנה דוקא מסוג זה, כי קיומן של תולעים המתהוות מעצמן מוזכר בקשר עם דיני שבת, משום שיצורים חיים ממין זה מותר עפ"י דין להרוג בשבת. לכן ברור שאין כאן שום משל, אלא מדובר ביצורים חיים, מציאותיים ומוגדרים. וכך גם אסור לשלול את הכרחיות פשטות הכתובים על ששת ימי הבריאה — ימים, לא עידנים! — כי זה קשור עם המושג היסודי של יום השבת, שנקבע ביום השביעי למעשה בראשית, וכן עם דיני השבת.

מאידך, אין צורך להתעלם מן הסתירה המדומה. מי שאמונתו חזקה אינו מוטרד ע"י סתירה כזאת, כי הנחת היסוד של אמונתנו היא, כי תורת אמת — היא אמת לאמתה. אך אם ישנם אנשים החשים עצמם מוטרדים בגלל מה שנראה להם כסתירה, נחוץ כמובן לבדוק בצורה מפורטת ורצינית את מקור הסתירה, ולהראות את מקור הטעות בנסוי או בתיאוריה מסוימת. יתכן גם שנעשתה הכללה, או הרחבה לא מוצדקת של משמעות התוצאה הזאת או האחרת וכדו'. בנוגע לתולעים המתהוות מעצמן, הענין פשוט. נסויים אכן מאפשרים לעקוב אחר תהליך של התפתחות תולעת מביצה. וכאשר ישנן גם תצפיות של תהליך הטלת ביצים אלו, זה מאפשר לקבוע שהתולעת המסוימת נוצרה בדרך של הולדה, אולם כאשר בדגימה של רקב נמצאו ביצים שזוהו כשייכות למין מסוים, וכן תולעים בעלות סימני זיהוי של אותו מין, הרי עובדות אלו אינן מוכיחות כלל, את אי־האפשרות של הופעת תולעים גם ללא הולדה, בדרך של התהוות מעצמן. למעשה, הן כל פרט הוא בעל תכונות מיוחדות, באופן שלא קיימים שני פרטים זהים לחלוטין. לכן הטענה, שתולעת מסוימת זהה לחלוטין לתולעים שהתפתחותן מן הביצה שהיתה תחת תצפית, לא יכולה להיות נכונה. ואפילו אילו היתה זו טענה נכונה, הרי, כפי שצוין לעיל, אין לזה כל קשר עם אי־האפשרות של התהוות תולעים מעצמן.

בכלל, המדע הנסיוני אינו יכול עקרונית להוכיח אי־אפשרות של מאורע כלשהו. הוא יכול לדבר רק על אפשרות של דבר שנצפה במציאות, אך מכאן לא נובעת כלל, אי אפשרות של מה שטרם הצליחו לצפות. כידוע שולט במדע, במיוחד בתרמודינמיקה, ההסבר ההסתברותי של כל התופעות. לכן בהתאם להשקפות המדעיות המודרניות,

המושג „תופעה בלתי אפשרית” מוחלף במושג „תופעה בעלת סבירות נמוכה”.

אולם יחד עם זאת לא צריך, על סמך כך, לחגיע לקיצוניות ההפוכה, ולטעון שכל הניסים המוזכרים בתורה לא היו כלל ניסים על-טבעיים, אלא תופעות טבעיות, אם כי בעלות סבירות נמוכה. יסוד היסודות של תורתנו הוא, שהקב"ה משגיח על העולם באופן בלתי אמצעי, וקובע מהלכו של כל מאורע וכל תופעה. על זה, בין השאר, מבוססת הבנתנו את מצוות התפילה. התפילה של יהודי אינה רק ביטוי של רגשי תודה והתפעלות בפני גדולת ה', וכו', אלא יכולה להשפיע גם על מהלך המאורעות בעולם, בהתאם לבקשות ולמשאלות המובעות בה, במידה שזה יהיה רצון ה'.

בקשר עם רעיון זה, אפשר להזכיר כאן, כי לאור תורת ישראל, אי אפשר בשום אופן להסכים עם טענתו של לפלאס, אשר אמר כי אילו ניתנו לו התנאים ההתחלתיים והגבוליים, מלאים ומדויקים, היה יכול באופן עקרוני לחשב חישוב מתמטי את עתיד העולם. דטרמיניזם * קיצוני כזה אינו מתישב גם עם מושגי המדע המודרניים, ואילו אצל יהודי אינו מתקבל לחלוטין, כי באמת הקב"ה מהווה את העולם בכל רגע, מחיה ומנהיג את העולם כולו ולפרטיו הקטנים ביותר, וברצונו תלוי הדבר אם תהיה נכונה מחר האקסטרפולציה של החוקים שהוסקו על סמך תצפיות שנעשו אתמול והיום.

לאור הנאמר לעיל נחוץ להדגיש, כי כאשר אנו אומרים שכל התופעות המוזכרות בתורה, בהחלט אפשריות ובהחלט קרו, גם אם במבט ראשון נדמה כאילו הן נוגדות את מהלך העניינים הרגיל, הרי לא די להבין זאת במובן זה שלאור העקרונות המודרניים של ההסתברות, אין מאורעות בלתי אפשריים, אלא רק בעלי סבירות נמוכה, או נמוכה מאד. ולכן גם הניסים המוזכרים בתורה הן כביכול תופעות טבעיות אלא בעלות סבירות נמוכה. תפישת העולם של התורה מוציאה מכלל אפשרות כל מקריות, כי כל מאורע קורה רק בידיעת וברצון הבורא. לכן יהיה זה מאד לא נכון לנסות להסביר את הניסים המתוארים בתורה כתופעות נדירות ביותר, אך אפשריות מנקודת מבט של מהלך העניינים הטבעי. נכון הוא שמרבית התופעות

* דטרמיניזם — תורת חסבות, שיטה הקובעת קיום סבך מכוונת לכל המתרחש בטבע וברצון האדם (בנגוד לשיטת הבחירה החפשית).

בעולם קורות בהתאם עם מה שנקרא הסדר הטבעי (אשר גם הוא כמובן נקבע על ידי הבורא), באופן שההשגחה הפרטית היא נסתרת. נכון גם, מצד שני, שמנקודת מבט של המדע המודרני אי אפשר לטעון שהמאורעות המסופרים בתורה כנסים — אינם אפשריים. אך אסור בשום אופן להוריד נס לדרגת מאורע טבעי, שיחודו הוא רק בזה שהוא בעל סבירות נמוכה, כי אז לא היה מתקיים ההבט המוסרי וההלכתי. אפשר להזכיר בהקשר זה, שהנסיונות שנעשו ע"י אנשים שונים להרשות בכמה מקומות בתורה, פירוש שלא כפשוטו של מקרא, כדי להרגיע מבוכתם של צעירים שאבדו דרכם בין דרך התורה למדע, הינם נסיונות מסוכנים מאד, כפי שהדוגמה של ששת ימי בראשית מוכיחה בצורה הבולטת ביותר. די להניח שמדובר לא בימים במובן המקובל אלא בתקופות ועידנים, ומיד זה מביא באופן הגיוני לערעור תחומי ההלכה, כי כל המושג המקודש של השבת — יום מנוחה וקדושה, נמצא ללא בסיס.

אם נחזור עתה לענין ההתהוות הספונטנית של תולעים, נוכל לומר כי אמנם מנקודת ראות מדעית התהוותן מעצמן היא בעלת סבירות אפסית ביותר (בהקשר זה אפשר להזכיר, כי בהתאם לחישובים המודרניים, האפשרות של התהוות ספונטאנית אפילו של אורגניזמים הרבה יותר נמוכים, נחשבת לאפסית, כך שכיום, התאוריות של התהוות ספונטנית של חיים על פני האדמה, שהיו פופולריות מאד בעבר, נדחו לגמרי ע"י המדע), אולם התהוותן באופן קבוע, לדוגמה — מרקב, יכולה להתחולל תדיר כתוצאה מחוקים שנקבעו ע"י הבורא, והמופעלים על ידו באופן בלתי אמצעי בכל מקרה פרטי. אפשר רק לחזור ולומר, כי העובדה שאיש מן הביולוגים לא הצליח עדיין לעקוב אחרי תהליך התהוות ספונטאנית אינה מוכיחה שום דבר. לשם הדגמה פשוטה של הקביעה האחרונה, אפשר להזכיר בדיחה שרווחה בזמנו בישיבות, אשר ילד אחד משכנע את חברו כי בכפרם קיים אל-חוט זה עידן עידנים, זה ברור לדעתו, וההוכחה: כי ככל שחפר בגינות ובגנים לא מצא חוטי טלגראף...

ובנוגע ליצורים החיים, עליהם דובר לעיל, אפשר להוסיף שאין אנו יודעים מהי המלה הלטינית המתאימה לשמם בלשון הקודש — פרש, אבל מכאן אין כלל להסיק שאפשר להטיל ספק בעובדות המובאות בתורה.